

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2025.37.20>
УДК 172:2-45(477)"2022/

Борис СТАДНИК

аспірант кафедри філософії та міжнародної комунікації
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ORCID: 0009-0008-7988-2005
Email: bobstad2017@gmail.com

РОЛЬ СПРАВЕДЛИВОСТІ В РЕЛІГІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті представлено результати дослідження щодо ролі справедливості в релігійній безпеці в умовах російсько-української війни. Увага акцентується на поліфонію соціальних процесів у релігійному середовищі, що потребує релігійної безпеки – стану, за якого представники всіх конфесій можуть вільно сповідувати свої переконання без страху дискримінації, переслідування чи насильства. Однак досягнення такого стану неможливе без фундаментального принципу – справедливості, яка є основою для формування гармонійних міжрелігійних відносин, запобігання конфліктам на релігійному ґрунті та побудови суспільного діалогу.

У контексті досліджуваної проблеми справедливість у різних соціальних виявах має різне розуміння, вона часто трактується суб'єктивно, що може призводити до дискримінації релігійних меншин, порушення прав віруючих, монополізації релігійного простору окремими конфесіями або навіть використання релігії у політичних цілях. У такому контексті справедливість впливає на забезпечення релігійної безпеки і є універсальним інструментом подолання релігійних загроз у суспільстві. Дослідження ролі справедливості в контексті релігійної безпеки в умовах російсько-української війни є вкрай важливим, оскільки розкриває розуміння того, як представити правові, соціальні та морально-етичні цінності здатні гарантувати мирне співіснування різних теологічних громад у багатоконфесійному середовищі. Останнє постає вагомим чинником успішного українського спротиву рашистській навалі. Практика життя свідчить, що християнська справедливість є визначальною у всенародному спротиві українців, які, консолідуючись у соціальному просторі, виявляють приклади патріотизму, мужності й героїзму. І важливим у цьому вимірі є християнські морально-етичні чесноти, їх функціональна основа є складовою релігійної безпеки. Остання у своїй сутності – це стан, за якого людина, суспільство і держава є захищеними від загроз, пов'язаних із релігійною сферою. Отже, релігійна справедливість у соціальному вимірі охоплює широке коло питань, включаючи підтримку вразливих верств населення, щодо рівних можливостей, боротьбу з бідністю. Вона є основою для забезпечення миру і гармонії в суспільстві. Принципи християнської справедливості постають основою для гармонізації соціальної політики та практичної діяльності християн у їхньому повсякденному житті. У своїй сутності справедливість є важливою складовою релігійної свободи, яка визначається певним сприйняттям навколишнього буття, особистісними світоглядними пріоритетами, ціннісними установками, релігійними традиціями. На цей процес впливають міжособистісні стосунки як всередині однієї конфесії, так і між представниками інших конфесій, що впливає на взаємопорозуміння та співпрацю з представниками світської сфери, інституціями, зокрема, такими як державна влада, інститутом сім'ї, громадськими організаціями тощо. В цілому поставлена проблематика актуалізується в період екзистенційних викликів породжених війною, тому важливими є подальші дослідження окреслених проблем у полідисциплінарному науковому дискурсі.

Ключові слова: релігійна справедливість, релігійна безпека, релігійна свобода, гармонізація соціальних відносин, російсько-українська війна.

Borys STADNYK

PhD Student,
Department of Philosophy and International Communication
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF JUSTICE IN RELIGIOUS SECURITY IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. *This article presents the findings of a study examining the role of justice in ensuring religious security within the context of the Russian-Ukrainian war. Particular attention is paid to the complex and multifaceted nature of social processes within the religious sphere, which necessitates a secure environment wherein representatives of all denominations can freely practice their beliefs without fear of discrimination, persecution, or violence. The establishment of such an environment is unattainable without adherence to the fundamental principle of justice, which serves as the foundation for fostering harmonious interfaith relations, preventing religion-based conflicts, and promoting inclusive public dialogue.*

The study highlights that justice, in its various social manifestations, is often interpreted subjectively, which can result in the marginalization of religious minorities, violations of believers' rights, monopolization of the religious landscape by certain confessions, and the politicization of religion. In this regard, justice emerges as a critical mechanism for maintaining religious security and addressing religious threats within society. The analysis of justice within the framework of religious security under wartime conditions offers a more profound understanding of how legal, social, and moral-ethical values can contribute to the peaceful coexistence of diverse theological communities in a multi-confessional environment. This, in turn, constitutes a vital component of Ukraine's resilient response to the aggression of the Russian Federation. Empirical realities reveal that Christian justice plays a decisive role in the nationwide resistance of the Ukrainian people, who, through societal solidarity, demonstrate acts of patriotism, courage, and heroism. Christian moral and ethical virtues, serving as a functional basis for religious security, underpin this resistance. Religious security, in its essence, refers to a condition in which individuals, society, and the state are safeguarded against threats arising from the religious domain. Moreover, religious justice in the social dimension addresses a broad spectrum of issues, including the support of vulnerable populations, the promotion of equal opportunities, and the alleviation of poverty. It serves as a cornerstone for the preservation of peace and societal harmony. The principles of Christian justice provide a normative framework for aligning social policy with the ethical practices of Christian communities in daily life. Justice, fundamentally, is a key element of religious freedom, shaped by individual worldviews, value systems, and religious traditions. This process is further influenced by interpersonal relations both within specific denominations and among different faith communities, impacting collaboration with secular institutions such as the state, the family, and civil society organizations. Given the existential challenges posed by the ongoing war, the topic of religious justice and security gains particular urgency, calling for further exploration within an interdisciplinary academic discourse.

Keywords: *religious justice, religious security, religious freedom, harmonization of social relations, Russian-Ukrainian war.*

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі, де релігійна різноманітність стає все більш вираженою, виникає необхідність у забезпеченні релігійної безпеки – стану, за якого представники всіх конфесій можуть вільно сповідувати свої переконання без страху дискримінації, переслідування чи насильства. Однак досягнення такого стану неможливе без фундаментального принципу – справедливості, яка є основою для формування гармонійних міжрелігійних відносин, запобігання конфліктам на релігійному ґрунті та побудови суспільного діалогу в умовах російсько-української війни.

У контексті досліджуваної проблеми справедливості в умовах війни має різне розуміння, вона часто трактується суб'єктивно, що може призводити до дискримінації релігійних меншин, порушення прав віруючих, монополізації релігійного простору окремими конфесіями або навіть використання релігії у політичних цілях. У такому контексті актуальним постає питання: яким чином справедливість впливає на забезпечення релігійної безпеки, і чи є вона універсальним інструментом подолання релігійних загроз у суспільстві? Отже, дослідження ролі справедливості в контексті релігійної безпеки є вкрай важливим, оскільки розкриває розуміння того, як представити правові, соціальні та морально-етичні цінності, здатні

гарантувати мирне співіснування різних теологічних громад у багатоконфесійному середовищі. Останнє постає вагомим чинником успішного українського спротиву рашистській навалі. Як довела сама практика життя, християнська справедливість є визначальною у всенародному спротиві українців, які, консолідуючись у соціальному просторі, виявляють приклади патріотизму, мужності й героїзму. І важливим у цьому вимірі є той факт, що справедливість є християнською морально-етичною чеснотою, її функціональна основа забезпечується релігійною безпекою. У своїй сутності релігійна безпека – це стан, за якого людина, суспільство і держава захищені від загроз, пов'язаних із релігійною сферою. З іншого боку, це стан захищеності суспільства від загроз, пов'язаних із використанням релігійного чинника для дестабілізації ситуації, розпалювання міжконфесійної ворожнечі, втручання іноземних держав через релігійні структури. А справедливість у цьому контексті – це дотримання принципів рівності, свободи совісті, визнання права кожного на віру та ідентичність, а також відповідальність за дії, що підривають духовну єдність і мир.

Аналіз джерел та літератури. Проблематика дослідження, пов'язана із роллю справедливості в релігійній безпеці в умовах російсько-

української війни, є однією із найактуальніших для сучасної української соціогуманістики. На особливу увагу заслуговують історико-філософські дослідження справедливості як однієї зі складових формування релігійної безпеки у постколоніальних та воюючих країнах. У цілому, історико-філософський екскурс щодо розуміння ролі справедливості та її впливу на релігію розглядалося багатьма науковцями. Особливо гостро ця проблематика представлена в індійській, китайській, грецькій філософії. Але більш системно, через призму соціальних та управлінських відносин справедливість виокремлюється у філософії Платона. У його розумінні концепція справедливості розкрита у діалозі «Держава», де Платон розглядає справедливість як гармонію між частинами душі (розуму, волі, бажань) і соціального стану (правителів, воїнів, ремісників). На думку Платона, справедливість – це внутрішній порядок, що гарантує злагоду в суспільстві. У контексті дослідження справедливості у Платона заслуговує на увагу праця І. Савицької та Б. Стадника «Ідея справедливості у Платона» [8]. Вони стверджують, що справедливість для Платона – «це стан соціальної гармонії, в якому кожен виконує свою власну функцію», не намагаючись «зазіхати» на функції інших. З іншого боку, це ідеал, до якого потрібно прагнути як в суспільстві, так і в душі індивіда, забезпечуючи таким чином добробут та порядок. Вона є по суті відображенням ідеї порядку у світі як у соціальному, так і в індивідуальному вимірі. Головну причину руйнації суспільних звичаїв, установок Платон вбачав у «власницьких потягах людей». Пошук основ співжиття багатих і бідних, мінімізація конфліктів можливі шляхом узгодженості їхніх потреб, інтересів, цінностей, що призводить до соціальної злагоди всіх верств населення, особливо воїнів та правителів. Платонове розуміння справедливості допускає нерівність у владі та привілеях, не називаючи таку нерівність несправедливою, а тому реалізація принципів справедливості має за передумову регуляторну політику держави, в основі вияву якої є морально-етичні цінності. Зв'язок із релігійною безпекою може розглядатися як баланс між релігійними громадами, що досягається шляхом непорушення прав інших. В основі має бути дотримання кожною «частиною» свого місця в соціальному організмі. Якщо кожна релігійна група діє в межах правового поля та морально-етичних цінностей, то справедливість забезпечує соціальну стабільність.

Арістотель розглядає справедливість як рівність та добросовісність. Так у «Нікомаховій етиці» він розрізняє розподільну і вирівнювальну справедливість. Перша стосується розподілу благ згідно з гідністю, друга – виправлення соціальної нерівності. Зв'язок із релігійною безпекою прослідковується через застосування розподільчої справедливості, де всі конфесії мають рівні права й доступ до ресурсів, що дозволяє зберігати мир. Вирівнювальна справедливість допомагає виправити історичну дискримінацію певних релігійних груп [2, с. 75–76].

Августин Блаженний розуміє справедливість як божественний порядок. Так, у творі «Про град Божий» він її розглядає як чесноту, яка «надає кожному своє». Однією із його центральних тез є думка, що держава, яка не визнає Бога, не може бути справедливою, навіть якщо дотримується законів [1]. А тому, справедливим є лише те суспільство, яке підкоряється Божим законам. У цілому суспільство має керуватися не лише людськими, а й божественними законами. Проте такий підхід може містити загрозу моноконфесійності тоді, коли релігійна безпека гарантується лише для домінуючої віри.

Томас Аквінський, розкриваючи природний закон і загальне благо, вважав, що справедливість – це чеснота, яка веде людину до природного закону, а релігійна свобода, з його точки зору, допускається в межах порядку, що веде до загального блага. У цілому справедливість має відповідати природному порядку, водночас релігійна свобода не загрожує суспільному благу, а створює умови для відповідних регулятивних обмежень [12]. Джон Локк зосередив зусилля на місцях толерантності і свободи совісті. У «Листі про віротерпимість» Локк наголошує на необхідності релігійної толерантності як основи громадянського миру. Він захищає право людини на свободу віросповідання, застерігаючи від втручання держави в духовне життя. Локк закладає основи сучасного розуміння релігійної безпеки як гарантії справедливого ставлення до всіх релігій, незалежно від їхньої чисельності чи впливу. Без справедливості як правової рівності неможливе безпечне співіснування конфесій [3].

Джон Ролз розкриває справедливість як чесноту (fairness). Так, у праці «Теорія справедливості» Ролз запропонував модель «завіси незнання», за якою справедливі суспільні інститути мають розглядатися так, ніби учасники не знають свого становища (релігійного, соціального, економічного). Така модель передбачає нейтральність держави щодо релігії й забезпечує рівність усіх конфесій. Це формує підґрунтя для стабільної релігійної безпеки, де жодна релігія не має привілеїв [7].

Юрген Габермас розкриває роль комунікативної дії і міжрелігійного діалогу. Він стверджує, що справедливість можлива лише через раціональний діалог і взаєморозуміння між різними учасниками публічного простору. Для уникнення релігійних конфліктів важливо вести відкритий діалог між релігіями та між релігійними і світськими інституціями. Справедливість полягає в рівних можливостях до участі в цьому діалозі [11]. Отже, філософська традиція демонструє, що справедливість є ключовою умовою для релігійної безпеки, оскільки забезпечує рівність прав і свобод всіх віруючих; репрезентує гармонію між релігійними і світськими нормами; запобігає дискримінації та конфліктам; відкриває умови для відкритого діалогу. Без справедливості у багатоконфесійному суспільстві релігійна безпека перетворюється на формальність, а не на реальний стан миру й гідності.

Існуючу сьогодні у вітчизняному соціогуманітарному дискурсі велику зацікавленість у вивченні справедливості та її ролі щодо релігійної безпеки в Україні та за її межами демонструє створений корпус наукових праць. Провідними щодо цієї проблематики є дослідження відомої філософині О.І. Предко, зокрема, у праці «Релігійна безпека/небезпека: можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин» вона акцентує увагу на думці, що діалог на основі взаємної поваги між державою та Церквою, поперше, «гарантує свободу віросповідання, що є фундаментальним правом людини»; по-друге, «незалежність релігійних організацій від державного контролю сприяє зміцненню довіри громадян до обох інститутів, позаяк довіра є основою стабільного та мирного суспільства»; по-третє, «допомагає розв'язувати конфлікти мирним шляхом, запобігаючи їх ескалації»; по-четверте, коли держава не нав'язує своїх завдань релігійним організаціям, знижується ризик використання релігії для політичних цілей або просування державного іміджу»; по-п'яте, «спільні дії, засновані на партнерстві, сприяють активній участі релігійних організацій у громадському житті, уможливають розвиток громадянського суспільства» [4, с. 51].

З іншого боку, розкриваючи роль взаємовідносин держави і церкви, вона зазначає, що загалом стратегії управління можливостями та ризиками в даній царині включають такі установки: по-перше, «державна політика щодо відносин із Церквою повинна ґрунтуватися на партнерській моделі, забезпечуючи рівні права та можливості для всіх релігійних організацій»; по-друге, «важливо мати чітку правову базу, що регулює державно-церковні відносини, запобігаючи зловживанням та забезпечуючи захист прав і свобод громадян»; по-третє, «сприяння діалогу між релігійними лідерами та державними органами може допомогти у розв'язанні конфліктів і зміцненні соціальної злагоди»; по-четверте, «спільні програми, проекти, гранти з підвищення рівня релігійної толерантності та розуміння можуть сприяти зменшенню напруги та запобіганню конфліктам» [4, с. 52].

Акцентуючи увагу на ціннісних вимірах, на думку О. Предко і Д. Предко, духовність постає як не «лише складова особистості», вона «вкорінена в глибших шарах її «Я-концепції», й розкриває парадоксальну «можливість та здатність до «погляду ззовні». У цьому контексті духовність безпосередньо пов'язана з мораллю. Більше того, «моральна свідомість передбачає відображення об'єктивної реальності через призму вищих духовних цінностей». Тому «моральність є стрижнем, через який розкривається духовність». У цьому сенсі «духовність – це певний алгоритм, що має коріння в глибоких шарах колективного несвідомого». Це потенціал, завдяки якому відбувається «зростання» «людини» в людині. Отже, моральність – це механізм актуалізації духовності щодо набуття найвищих значень і цінностей, тих моральних установок, які привносять конструктивні та трансформаційні принципи в усі сфери реальності» [13, р. 72–73].

Водночас варто відзначити, що науковці не встигають проаналізувати усе розмаїття і поліфонію проявів справедливості, що стосується безпекової складової у релігійному вимірі.

Метою даної розвідки є розкриття ролі справедливості для релігійної безпеки. Дослідження провадитиметься з акцентуванням уваги на християнській традиції та на соціо-філософській і філософсько-світоглядній основі.

Основна частина. У сучасному суспільстві, де релігійне різноманіття стало невід'ємною частиною соціального життя, особливого значення набуває забезпечення релігійної безпеки. Це не лише питання захисту духовних цінностей, але й основа мирного співіснування громадян. Одним із ключових чинників, що впливає на рівень релігійної безпеки, є справедливість як на рівні державної політики, так і в міжособистісних відносинах. Актуальним у цьому вимірі є те, що в умовах військової агресії РФ функціонування Української держави, відновлення культурно-самобутніх традицій українського народу та зростання його історичної самосвідомості популярності набуває ідея творення національної Церкви, що, знову ж таки, є невіддільним елементом національної ідеї або рельєфніше це можна назвати ідеєю національного поступу. В її реалізації вбачається дієвий засіб врегулювання міжцерковних конфліктів, зменшення напруженості в релігійному середовищі, особливо поміж православними юрисдикціями. Досягнення консолідації та єднання українського суспільства загалом є важливою загальнолюдською цінністю. А тому в реаліях українського суспільства процес історичної творчості соціуму значною мірою залежить від можливості розвитку соціальних відносин, обсягу прав і свобод, які визначають її соціальні можливості й блага, забезпечують характер життєдіяльності, систему комунікацій, взаємодій у суспільстві. Важливим у цьому процесі постає така християнська морально-етична чеснота, як справедливість, її функціональна основа забезпечується релігійною безпекою. У своїй сутності релігійна безпека – це стан, за якого людина, суспільство і держава захищені від загроз, пов'язаних із релігійною сферою. Вона охоплює: свободу віросповідання; відсутність релігійної дискримінації; міжконфесійну толерантність; протидію радикалізації й екстремізму; повагу до релігійних почуттів усіх віруючих. У цілому релігійна безпека є складовою національної безпеки, яка значною мірою залежить від соціальної рівноваги та справедливості у суспільстві. Важливою складовою релігійної безпеки постає справедливість. Значення справедливості в контексті релігійної безпеки безпосередньо пов'язане із тим, що вона є основою гармонізації суспільних відносин. У релігійній площині це означає: рівне ставлення до представників усіх конфесій; однаковий правовий статус для релігійних організацій; свободу сповідувати будь-яку віру або не сповідувати жодної; захист від упереджень, насильства чи дискримінації за релігійною ознакою.

В українському суспільстві справедливість формує середовище довіри, де релігійні громади можуть мирно співіснувати, взаємодіяти як між собою, так і з державою. Це мінімізує ризики радикалізації в суспільстві, ізоляції релігійних меншин, мінімізує конфлікти та протести. У такому розумінні справедливість виступає однією із основних моральних і правових категорій, яка означає рівність і законність по відношенню до людей незалежно від їхніх переконань. З іншого боку несправедливість призводить до того стану, що: посилюється міжрелігійна напруга; з'являється дискримінація та маргіналізація окремих груп; зростають ризики релігійного екстремізму; порушуються права людини; можливі масові заворушення; проявляється суспільна нестабільність; здійснюється підірив авторитету держави. Отже, несправедливість у релігійній сфері є потенційним джерелом серйозної загрози як для окремих громадян, так і для всієї держави. Важлива роль у цьому процесі належить державній політиці. Як справедливо зазначає відомий український релігієзнавець Олена Предко, в цілому «стратегії управління можливостями та ризиками в даній царині включає такі установки: по-перше, державна політика щодо відносин із Церквою повинна ґрунтуватися на партнерській моделі, забезпечуючи рівні права та можливості для всіх релігійних організацій; по-друге, важливо мати чітку правову базу, що регулює державно-церковні відносини, запобігаючи зловживанням та забезпечуючи захист прав і свобод громадян; по-третє, сприяння діалогу між релігійними лідерами та державними органами може допомогти у розв'язанні конфліктів і зміцненні соціальної злагоди; по-четверте, спільні програми, проєкти, гранти з підвищення рівня релігійної толерантності та розуміння можуть сприяти зменшенню напруги та запобіганню конфліктам» [14].

Отже, питання справедливості в умовах війни має безпосереднє відношення до соціальних, політичних, морально-етичних, нормативно-правових цінностей. Особливо актуалізується справедливість у контексті релігійної безпеки в період військової агресії РФ у зв'язку з існуванням багатьох релігійних конфесій. Законодавче забезпечення свободи віросповідання та рівності конфесій в Україні сприяє релігійному миру. Водночас будь-які прояви упередженого ставлення до окремих релігійних організацій можуть створити напруження й сприяти зовнішньому впливу на внутрішню ситуацію в державі. Тому важливо, щоб держава залишалась нейтральною та справедливою по відношенню до всіх релігій. Саме це характеризує справедливість не лише як етичну категорію, але й як нормативно-правовий регулятор щодо стратегічних передумов забезпечення релігійної безпеки, створюючи підґрунтя для мирного співіснування, взаємоповаги й стабільності в суспільстві. Лише через справедливе ставлення до всіх релігійних спільнот можливо гарантувати як індивідуальну свободу совісті, так і національну безпеку в цілому. Розуміння останнього, в нинішніх умовах функціонування української держави, відновлення культурно-самобутніх

традицій нашого народу та зростання його самосвідомості популяризує ідею відновлення загальнолюдських цінностей, закладених в різні історичні періоди. Особливо актуальною в умовах російської агресії постає роль національної Церкви, що, знову ж таки, є невіддільним елементом національної ідеї або рельєфніше це можна назвати ідеєю національного поступу. В її реалізації вбачається дієвий засіб врегулювання міжцерковних конфліктів, зменшення напруженості в релігійному середовищі, особливо поміж православними юрисдикціями, досягнення консолідації та єднання українського суспільства загалом. Останнє забезпечує процес історичної творчості людини, яка в значній мірі залежить від обсягу прав і свобод, що визначають її соціальні можливості й блага, характер життєдіяльності, систему комунікацій, взаємодій, відносин людей у суспільстві.

РФ у своїй політиці інструменталізує релігію, порушуючи принцип справедливості. Так, у межах гібридної війни вона активно використовує релігійний чинник як інструмент впливу, зокрема, через: підтримку Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) як каналу пропаганди; просування "русского мира" як квазірелігійної ідеології; створення образу "єдиної православної цивілізації", яка має протистояти Заходу. Такі дії є порушенням принципів справедливості, адже: порушують релігійний нейтралітет держави; призводять до дискримінації інших конфесій; спотворюють духовну ідентичність українського народу; спричиняють розпалювання ворожнечі під виглядом релігійних переконань.

В умовах війни справедливість постає умовою стійкості релігійного середовища. Для досягнення релігійної безпеки необхідне забезпечення справедливості у трьох ключових напрямках.

Перший – правова справедливість (забезпечення рівності конфесій перед законом); протидія діяльності релігійних організацій, пов'язаних з агресором; справедливе судочинство у справах, пов'язаних із порушенням релігійних прав.

Другий – соціальна справедливість (запобігання дискримінації віруючих на основі їх конфесійної приналежності); гарантії свободи віросповідання в умовах воєнного стану; захист релігійних меншин.

Третій – моральна справедливість (визнання морального авторитету релігійних лідерів, які виступають за мир, правду й єдність, та оцінка діяльності церков і духовенства з позиції моральної відповідальності за поширення неправди, колабораціонізм або підбурювання до ненависті).

Важливим у цьому процесі постає звернення до християнської справедливості як чесноти, яка притаманна Богу. Розкриття смислового розуміння означеного передбачає звернення до біблійного тексту. Так, у Біблії пишеться, якщо Бог справедливий, то й людина до інших має бути справедливою. У Біблії не часто використовується слово «справедливість». Якщо вона і є, то більше пов'язана з милосердям і любов'ю. Синонім слова «справедливий» є

«праведний». Тобто, Бог праведний, він судить по правді людей та їхні вчинки.

Відповідно до учення Святого письма грішник має бути покараний, а праведник має отримати винагороду. Згідно учення винагороду отримує той, хто дотримуватиметься Закону Божого, і відповідно покарання того, хто його порушуватиме. У Новому Заповіті теж підкреслюється, що коли людина робить добро, вона отримує блаженство. Водночас не завжди вона отримує блаженство на землі. Із цього приводу Господь каже, що праведна людина обов'язково буде нагороджена, але, можливо, не в земному житті. І це теж є певним проявом релігійної справедливості. Багато богословів задавалися питанням: чому у цьому світі стільки несправедливості? Навіть мудрий Соломон якось сказав, що мало не позаздрив нечестивцям, дивлячись на те, як добре у них все складається. Позаздрив би, якби не побачив їхній кінець. Нечестивці «обов'язково отримають своє покарання» потім, якщо не отримають його при земному житті. У православної церкви ми розуміємо, що земне життя – це лише підготовка до життя вічного. Зі Старого Заповіту відомо, що людство пройшло крізь багато випробувань. І, здавалось би, це було несправедливо. Але праведники, які крізь це пройшли, вже в Раю користуються насолодою, яку їм «Бог дарував за випробування», крізь які вони пройшли на Землі. Теологи стверджують, що дуже легко людині визначити, справедливо вона вчинила, чи ні. Адже мірилом справедливості, яку Бог вклав у кожну людину, є совість. Якщо ми чинимо по совісті – отримуємо радість і задоволення, а якщо всупереч їй – відчуваємо тривогу і неспокій. Отже, совість як морально-етична категорія «не дасть людині спокою». Вона є внутрішнім суддею, з яким необхідно помиритися, для чого слід зробити те, що «вона нам наказує зробити» [9, с. 67–68].

В умовах війни у суспільстві регуляторну політику, якої має дотримуватися людина, формують морально-етичні цінності, нормативно-правова законодавча база тощо. Але якщо людина – християнин, то їй і «законів писати не потрібно», вона й так буде чинити справедливо. Ціннісним тут постає принцип справедливості: як по відношенню до себе маємо вчиняти, так і по відношенню до ближнього свого. В основі такого морально-етичного принципу є любов. Із часом відношення до справедливості змінювалося. Так, у Старому Заповіті Бог вчив людей справедливості через правило «Око за око, зуб за зуб». Тобто, якщо людина тобі зробила зло – то не зроби їй більшого зла. А в Новому Заповіті Ісус Христос ставить людство на нову сходинку, вищу, ніж справедливість. Він вчить справедливо ставитися як до себе, так і до іншого – з милосердям і прощенням. Любов вище справедливості, адже через любов ми допомагаємо людині виправитися. Тому найкраще покарання – це любов і милосердя, адже завдяки любові людина змінюється, ми її перетворюємо з ворога на друга. Якби Бог був би лише справедливим, а не милосердним, то ми на Землі вже не жили б. Ми робимо дуже

багато недобрих речей, але Бог терпить тому, що він проявляє більше любові, аніж справедливості. Подібно у християнстві є такий девіз – люби ворогів своїх, ненавидь ворогів Божих і воюй із ворогами Батьківщини, але дотримуйся головного принципу християнської справедливості – роби так, як хочеш, щоб робили з тобою. Хочеш, щоб тебе любили – сам люби, хочеш, щоб тебе прощали – сам прощай. Православна Церква України вчить, що справедливість – це налаштованість душі, вона безпосередньо пов'язана із відповідальністю. З християнської традиції ми розуміємо справедливість як вчинки християнина, які співпадають із його обов'язками перед Богом і людьми. Звісно, справедливості в соціальному просторі завжди бракує. Часто люди запитують у тих чи інших випадках: «Хіба це справедливо?». З іншого боку, досить часто ставиться запитання: «Хіба може бути Бог несправедливим?» І в псалмах дається відповідь: «Праведний Ти, Господи, і справедливі суди Твої» (Пс.1 18,137). Тому ми повинні самі оцінювати свої вчинки і бути справедливими як до себе, так і до інших. Боротися за справедливість необхідно, починаючи із себе. Якщо кожен буде чинити відповідно до заповідей, то цим самим він відновлюватиме справедливість. Але, якщо людиною керують власні «меркантильні бажання» і вона свідомо порушує заповіді, то цим вона порушує загальнолюдські цінності.

Подібні акценти у контексті цінностей Святого Писання розставлено і у вченні римо-католицької церкви. В їх основі лежать десять Божих заповідей, особливо – дві з них. Це – «Люби Господа Бога свого всім серцем своїм і всією душею своєю» та «Люби ближнього свого, як самого себе». Якщо я собі бажаю добра, то й ближньому маю подібного бажати. Не можна, щоб моє бажання добра собі якимось чином порушувало добро мого ближнього. Отже, справедливість є Божественною сутністю, вона не належить людині й вона не є «світським законодавцем». Звісно, в ході історичного процесу формується концепція справедливості у стосунках між людьми. Однак її першоджерелом є Бог, який дав людям життя, і він є тим, хто вершить справедливість. Тому варто розглядати це питання і в контексті стосунків між Богом як Творцем та людиною як творінням. Якщо проводити аналогії із Біблійним сюжетом, звернувшись до первородного гріха, то людина спочатку порушила гармонію стосунків із Богом, а потім це перейшло, на прикладі братів Каїна й Авеля, у відносини між людьми. Через відсутність людської справедливості сталося вбивство Авеля. Здавалось би, справедливою карою було б позбавлення життя Каїна, але ж Бог не вбиває його і не дозволяє це робити людям. Тому основна думка зводиться до того, що справедливість «належить Богові», і людина на неї має молитися, дотримуватися й цінувати.

Євангельські християни-баптисти вважають, що Бог сам наділяє окремих людей правом карати винних і відновлювати справедливість. Справедливість Божественна – це коли ти робиш те, що заспокоює твого ближнього. Людська справедливість не

призначена для людей духовних. Якщо духовна людина покладає надію на людську справедливість, то вона «нерозумна», оскільки в порівнянні зі «справедливістю Божественною людська дорівнює нулю». Але навіть і людина мирська, домігшись чогось у цьому житті, застосовуючи людську справедливість, не буде мати справжньої радості й душевного спокою.

На думку теологів, із мирської точки зору справедлива людина це та, яка судження свої формує на засадах загальнолюдських цінностей. Однак досконалою є людина, яка вибудовує свої судження та вчиняє не за [законами] суспільними, а за Божественною правдою. У такому розумінні вчинки людини благословляє Бог, що дає можливість ніколи не домішувати до своїх дій свого «я» і власної вигоди. З цією метою, можна сказати, прощу Бога послати мені Божественну Благодать, оскільки людська справедливість, навіть найдосконаліша, завжди має в собі людську правду. І доки в людині жива правда, Дух намагається вивергнути її з неї як чужорідне тіло, а людина б'ється, то перемагаючи, то зазнаючи поразки, і душевно знесилюється. Проте, набувши Божественної правди, людина очищається через Божественне Просвітлення.

Отже, релігійна справедливість у соціальному вимірі стосується принципів і цінностей, закладених у християнських ученнях, які мають бути реалізовані в соціумі. Вони є важливою складовою християнської етики та моралі і проявляються у відносинах між людьми, зокрема в соціальній рівності, підтримці вразливих груп населення, боротьбі з бідністю та нерівністю. Акцентуючи увагу на такому аспекті поняття як справедливість, варто відзначити, що любов до ближнього у християнстві не є лише юридичним або політичним принципом. Ісус Христос навчав: «Люби ближнього свого, як самого себе» (Мт. 22:39). Це означає, що кожна людина має ставитися до інших з повагою, турботою та розумінням, що має проявлятися у соціальних відносинах. Християнська справедливість передбачає підтримку тих, хто найбільше її потребує, зокрема це бідні, хворі, в'язні, сироти та одинокі жінки. Саме вона відкриває рівні можливості, оскільки усі люди, незалежно від соціального статусу, національності чи статі, мають рівні права перед Богом і мають бути рівними перед законом [6]. Християнське вчення наголошує на тому, що «немає ні греків, ні юдеїв, ні чоловіка, ні жінки» (Гал. 3:28), тобто в очах Бога всі люди рівні. Це має бути відображено в реальних соціальних відносинах, нормативно-правих механізмах щодо забезпечення рівних можливостей у боротьбі з дискримінацією та соціальною несправедливістю. Справедливість має бути вагомим чинником підтримки бідних і слабких, оскільки у Біблії багато разів підкреслюється, що Бог про них піклується. Так, у Старому Завіті, в книзі Пророка Ісаї, написано: «Моїй душі приємна справедливість, а не жертви» (Іс. 1 :1 1). Подібна думка міститься і в Новому Завіті, де зазначається, що Ісус Христос не раз наголошував на важливості допомоги нужденним: «те, що ви зробили одному з братів моїх най-

менших, те ви зробили мені» (Мт. 25:40). Це закликає християн до активної участі в боротьбі з бідністю, нерівністю, соціальними і економічними проблемами. Християнська справедливість тісно пов'язана з миром і примиренням, соціальними процесами суспільного буття [5].

Ісус Христос навчив своїх учнів бути миротворцями такими словами: «блаженні миротворці, бо вони будуть зватися синами Божими» (Мт. 5:9). Справедливість у цьому контексті означає не лише відновлення рівноваги через покарання за злочини, а й потребує знаходження шляхів до миру, примирення, прощення, особливо у випадках кризових процесів та конфліктів, зокрема й військових. У такому вираженні справедливість виступає як правосуддя і відповідальність. Регуляторним механізмом цього процесу у християнстві є правосуддя, яке повинно здійснюватися з добрими намірами, а не з тими чинниками (корупція чи упередженість), що інколи мають місце. Влада, яка здійснює правосуддя, має бути справедливою і відповідальною перед Богом і людьми, дотримуватися моральних стандартів і принципів Божого права [10]. Водночас християнство підкреслює важливість економічної справедливості. Вона визначається тим, що у її основі постають загальнолюдські цінності. Як приклад, у Старому Завіті існують приписи щодо допомоги бідним і беззахисним, а в Новому Завіті, дотримуючись подібної думки, Ісус застерігає, що не можна служити одночасно Богові та мамоні (Мт. 6:24). Християнська соціальна справедливість вимагає добродійного розподілу благ, боротьбу з надмірним багатством одних за рахунок інших, тут же відстоюється думка щодо соціальної безпеки. Водночас, соціальна відповідальність від християнина потребує стати активними учасниками змін у суспільстві, виступати за справедливість та брати участь у вирішенні різних проблем [14]. Це має бути виявом добродійної діяльності, волонтерстві, наданні допомоги нужденним, участі в політичному житті. Метою цього процесу має стати забезпечення добробуту всіх членів суспільства в умовах російсько-української війни. В умовах війни зростає роль усіх релігійних інституцій у відновленні справедливості. Так, Українські релігійні організації, зокрема, Православна Церква України, Українська Греко-Католицька Церква, представники ісламу, юдаїзму та протестантських деномінацій засуджують агресію; підтримують жертв війни; сприяють формуванню патріотизму на духовній основі; виступають за міжконфесійну злагоду. Таким чином вони стають акторами справедливості, які захищають релігійну безпеку від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Висновки. Релігійна справедливість в умовах російсько-української війни охоплює широке коло питань, включаючи підтримку вразливих верств населення, щодо рівних можливостей, боротьбу з бідністю тощо. Вона є основою для забезпечення миру і гармонії в суспільстві. Принципи християнської справедливості постають основою для гармонізації соціальної політики та практичної діяльності християн у

їхньому повсякденному житті. У своїй сутності справедливість є важливою складовою релігійної свободи, яка визначається певним сприйняттям людського буття, особистісними світоглядними пріоритетами, ціннісними установками, релігійними традиціями. На цей процес впливають міжособистісні стосунки як всередині однієї конфесії, так і між представниками інших конфесій, що впливає на взаємопорозуміння та співпрацю з представниками світської сфери, інституціями, зокрема, такими, як державна влада, інститутом сім'ї, громадськими організаціями тощо. У контексті російсько-української війни (з 2014 року, з ескалацією з 2022 року дотепер) особливої актуальності набуває поняття релігійної безпеки як складової національної безпеки. Водночас справедливість як фундаментальна етична категорія виступає не лише моральним критерієм оцінки подій, але й важливим чинником у забезпеченні стійкості релігійного середовища. Питання релігійної справедливості, захисту прав віруючих, недопущення маніпуляцій релігією, а також боротьби з релігійною пропагандою агресора є ключовими у формуванні безпечного духовного простору. У такому вимірі справедливість — не лише етична категорія, а практичний інструмент забезпечення релігійної безпеки в умовах війни. У контексті російсько-українського протистояння справедливість вимагає рішучого протистояння релігійній агресії РФ; захисту духовного суверенітету України; забезпечення рівноправності та гідності всіх релігійних спільнот; моральної оцінки дій церков, що співпрацюють з агресором. Реалізація принципу справедливості у сфері релігії — це не лише запорука миру, але й основа духовної цілісності нації.

1. Августин Блаженний. Про град Божий — Блаженний. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9E_%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B5_%D0%91%D0%BE%D0%B6%D1%8C%D0%B5%D0%BC_\(%D0%90%D0%B2%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD\)/19](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9E_%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B5_%D0%91%D0%BE%D0%B6%D1%8C%D0%B5%D0%BC_(%D0%90%D0%B2%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD)/19)
2. Арістотель. Нікомахова етика / Переклав Віктор Ставнюк. Київ: Аквілон Плюс, 2002. 480 с. URL: http://am.history.univ.kiev.ua/Nikomakhova_etyka.pdf
3. Локк Дж. Лист про віротерпимість. URL: http://ni.biz.ua/17/17_15/17_152702_lokk-dzh-pismo-o-veroterpimosti.html
4. Предко О.І. Релігійна безпека/небезпека: можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин. *Культурологічний альманах*. 2025. 1(13). С. 48–54. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/532>
5. Про справедливість Божественну і людську. URL: https://www.truechristianity.info/ua/books/paisiy/paisy_ua_03_008.php
6. Релігійні чинники в політичному процесі України. *Український незалежний центр політичних до-*

сліджень. 15.03.1996. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/748>.

7. Ролз Джон. Теорія справедливості / Пер.з англ. О. Мокровський: К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.
8. Савицька І.М., Стадник Б.М. Концептуалізація справедливості у філософії Платона. *ПЕРСПЕКТИВИ. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ*. № 1. 2025. С. 85–93.
9. Стадник Борис. Християнська справедливість в соціальному вимірі. *Гуманітарний корпус: [збірник статей з актуальних наукових проблем]*. Випуск 54. Київ: ТОВ «НВП Інтерсервіс». 2025. С. 65–69.
10. Филипович Л.О. Неорелігії в Україні в епоху постмодерну. *Українське релігієзнавство. Бюлетень УАР і Відділення релігієзнавства ІФ ім. Г.С. Сковороди*. 2005. № 35. С. 261–279.
11. Habermas J. Religion in the public sphere. *European Journal of Philosophy*. 2006. № 14(1). Pp. 1–25. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0378.2006.0024>
12. Thomas Aquinas. *Summa Theologica* (Fathers of the English Dominican Province, Trans.). New York: Benziger Bros. 1947. URL: https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1225-1274,_Thomas_Aquinas,_Summa_Theologiae_%5B1%5D,_EN.pdf
13. Predko O., Predko D. Imperatives of Spirituality: Essence and Key Meanings. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*. 2020. № 10 (1). Pp. 69–78. URL: <https://beytulhikme.org/DergiTamDetay.aspx?ID=1517>
14. Predko O., Predko D. Religious Security: Its Essence and Main Factors (Ukrainian Context). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2024. Vol. 44. №. 3. Pp. 58–73.

References

1. Augustine Saint. (n.d.). *De Civitate Dei* [The City of God]. URL: [ru.wikisource.org/wiki/%D0%9E_%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B5_%D0%91%D0%BE%D0%B6%D1%8C%D0%B5%D0%BC_\(%D0%90%D0%B2%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD\)/1](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9E_%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B5_%D0%91%D0%BE%D0%B6%D1%8C%D0%B5%D0%BC_(%D0%90%D0%B2%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD)/1) (in Ukr.).
2. Aristotel. (2002). *Nikomakhova etyka* [Nicomachean Ethics]. (V. Stavniuk, Trans.). Kyiv: Akvilon Plus. URL: http://am.history.univ.kiev.ua/Nikomakhova_etyka.pdf (in Ukr.).
3. Lokk Dzh. *Lyst pro viroterpymist* [A letter concerning toleration]. URL: http://ni.biz.ua/17/17_15/17_152702_lokk-dzh-pismo-o-veroterpimosti.html (in Ukr.).
4. Predko O.I. (*Kulturolohichnyi almanakh*. 2025.) *Relihiina bezpeka/nebezpeka: mozhlyvosti ta zahrozy u sferi derzhavno-tserkovnykh vidnosyn* [Religious security/insecurity: Opportunities and threats in the sphere of state-church relations]. 1(13). Pp. 48–54. URL:

- <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/532> (in Ukr.).
5. *Pro spravedlyvist Bozhestvennu i liudsku* [On Divine and Human Justice]. URL: https://www.truechristianity.info/ua/books/paisiy/paisy_ua_03_008.php (in Ukr.).
 6. *Relihiini chynnyky v politychnomu protsesi Ukrainy* [Ukrainian Independent Center for Political Research]. (15.03.1996). *Ukrainskyi nezalezhnyi tsentr politychnykh doslidzhen*. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/748> (in Ukr.).
 7. Rolz Dzhon. (2001). *Teoriia spravedlyvosti* [A theory of justice] / Per.z anhl. O. Mokrovskiy: K: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy». 822 p. (in Ukr.).
 8. Savytska I.M., Stadnyk B.M. (2025). *Kontseptualizatsiia spravedlyvosti u filosofii Platona* [Conceptualization of justice in Plato's philosophy]. *PERSPEKTYVY. SOTSIALNO-POLITYCHNYI ZHURNAL*. № 1. Pp. 85–93. (in Ukr.).
 9. Stadnyk Borys. (2025). *Khrystianska spravedlyvist v sotsialnomu vymiri* [Christian justice in the social dimension]. *Humanitarnyi korpus: [zbirnyk statei z aktualnykh naukovykh problem]*. Vypusk 54. Kyiv: TOV «NVP Interservis». Pp. 65–69. (in Ukr.).
 10. Fylypovych L.O. (2005). *Neorelihi v Ukraini v epokhu postmodernu* [New religions in Ukraine in the post-modern era]. *Ukrainske relihiieznavstvo. Biuleten UAR i Viddilennia relihiieznavstva IF im. H.S. Skovorody*. № 35. Pp. 261–279. (in Ukr.).
 11. Habermas J. (2006). Religion in the public sphere. *European Journal of Philosophy*. 14(1). Pp. 1–25. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0378.2006.0024>
 12. Thomas Aquinas. (1947). *Summa Theologica* (Fathers of the English Dominican Province, Trans.). New York: Benziger Bros. URL: https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1225-1274,_Thomas_Aquinas,_Summa_Theologiae_%5B1%5D,_EN.pdf
 13. Predko O., Predko D. (2020). Imperatives of spirituality: Essence and key meanings. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*. # 10(1). Pp. 69–78. URL: <https://beytulhikme.org/DergiTamDetay.aspx?ID=1517>
 14. Predko O., Predko D. (2024). Religious security: Its essence and main factors (Ukrainian context). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. # 44(3). Pp. 58–73.

Отримано редакцією журналу / Received: 25.10.25
Прорецензовано / Revised: 31.10.25
Схвалено до друку / Accepted: 31.10.25